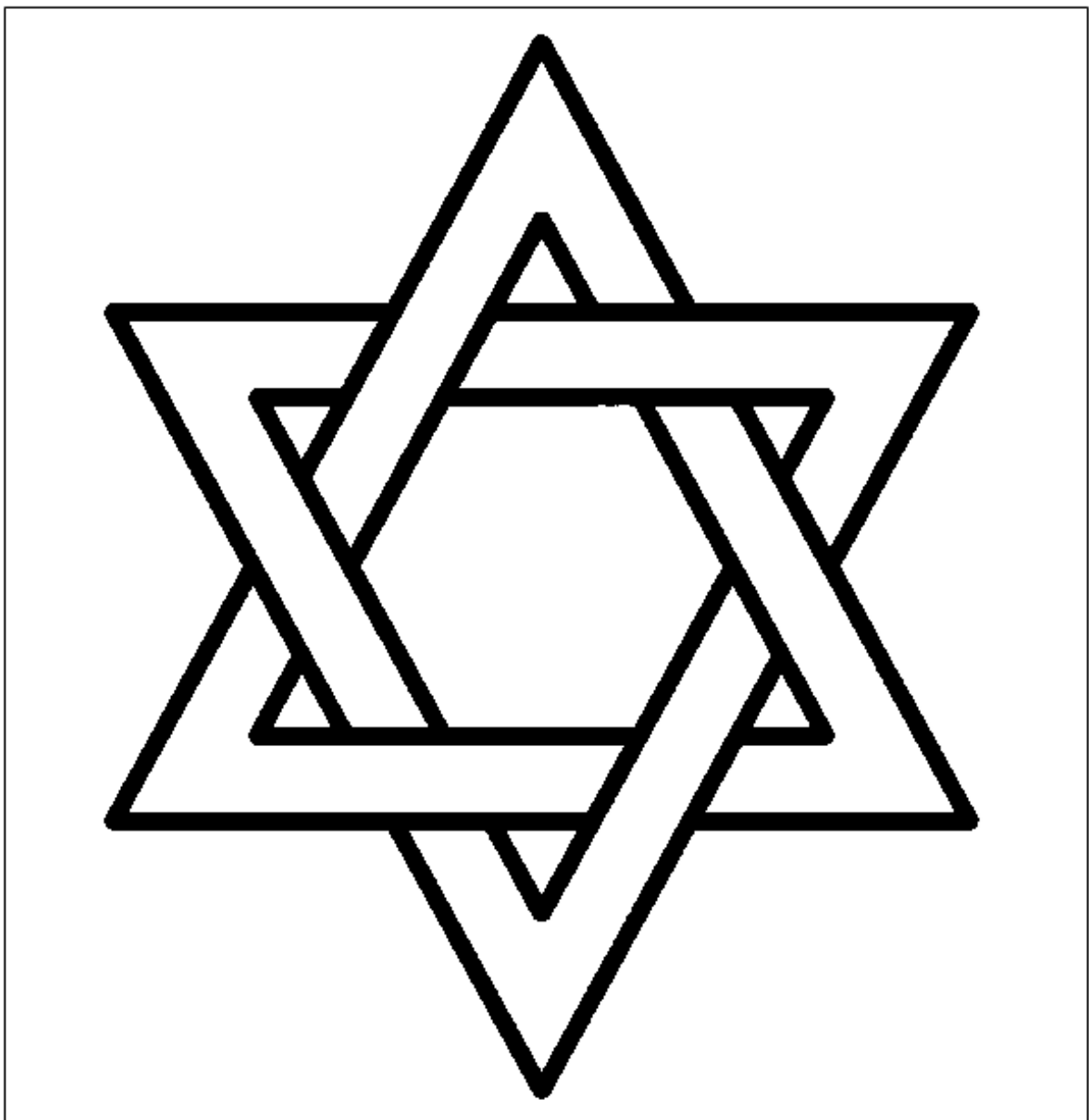

werkboekje

Jodendom

Naam: _____

bovenbouw

Joods

Volgens de joodse traditie ben je joods als je geboren bent uit een joodse moeder.

En als je nou alleen een joodse vader hebt?

Ben je dan niet joods?

Daar denken mensen verschillend over.

Je kunt ook joods worden, dat betekent dat je er voor kiest om je bij het joodse volk aan te sluiten.

Joden wonen verspreid over de wereld. Zij zijn in alle landen een culturele minderheid behalve in Israël, het enige joodse land ter wereld.

Wat is belangrijk in het leven van veel joden?

Volgens de joodse traditie heeft God de wereld geschapen en moeten mensen deze schepping afmaken.

Daarmee wordt bedoeld dat mensen de wereld beter en mooier moeten maken.

Iedereen, groot en klein, kan hieraan bijdragen.

Het doen van goede daden staat dan ook voorop.

Hebreeuws

Hebreeuws is de taal van het jodendom en behoort tot de oudste talen die er bestaan. Je schrijft het van rechts naar links.

Het Hebreeuws telt 22 letters, en die zijn alleen maar mdklkrs, medeklinkers.

Als je een klinker wilt schrijven, gebruik je klanktekens: puntjes en streepjes boven, onder en naast de medeklinkers.

De eerste letter (medeklinker dus) van het Hebreeuwse alfabet is de alef, deze letter spreek je niet uit.

In Israël zijn Hebreeuws en Arabisch de nationale talen.

Deze talen zijn familie van elkaar; daarom komen sommige woorden overeen: chameesj en chamsa betekenen 'vijf',

sjalom en salaam betekenen 'vrede'.

Aleph (of Alef)

Schrijf je naam in het Hebreeuws

Mijn naam in het Hebreeuws?

1 Schrijf je naam, bijvoorbeeld: **HANS**

2 Gum de klinker(s) weg: **HNS**

3 Schrijf de overgebleven letters van je naam van rechts naar links: **SNH**

4 Zoek de Hebreeuwse letters die bij de medeklinkers van je naam passen en schrijf ze op: **הנס**
Staat een van de letters uit je naam er niet bij? Kies dan de Hebreeuwse letter die dezelfde klank heeft.

5 Klinkersymbolen worden onder, boven of naast de medeklinkers geschreven. Bij Hans schrijf je het *a*-teken onder de ה (H).
Het *o*- en *oe*-teken wordt gevormd door de ו (W) met een klinkersymbool. De naam Bob schrijf je zo: **בוב**

6 Begint je naam met een klinker?
Kijk bij de voorbeelden op de lampenkap!

7 Eindigt je naam op een *a* dan kun je als laatste letter de ה (H) schrijven. Eindigt je naam op een *ie*-klank, dan schrijf je als laatste letter een י (J).

8 In het Hebreeuws schrijf je geen dubbele medeklinkers. Emma schrijf je dus met één מ (M).

Het Hebreeuwse alfabet

-	א	
B	ב	
G	ג	
D	ד	
H	ה	
W	ו	* Deze vijf letters schrijf je anders aan het eind van een woord:
Z	ז	
CH	ח	
T	ט	
J	י	
G'/K	כ	ך
L	ל	
M'	מ	ם
N'	נ	ן
S	ס	
-	ש	
P/F'	פ	ף
TS'	צ	ץ
K	ק	
R	ר	
SJ/S	ש	
T	ת	

Klinkersymbolen (zie 5)

a	◻	
aa	◻◻	
i/ie	◻◻ / י◻	
ee	◻◻◻	
è	◻◻◻◻	
-	◻◻◻◻◻	zonder klank of e als in <i>de</i>
o/oo	◻◻	
oe	◻◻◻	

Hebreeuwse woorden in het Nederlands

Veel Nederlandse woorden komen uit het Hebreeuws en het Jiddisj. Het Jiddisj (joods-Duits) is een taal die door 3 miljoen joden over de hele wereld gesproken wordt. Voorbeelden van zulke woorden zijn: goochem (slim), mazzel (geluk), Mokum (plaats/Amsterdam), lef (hart/durf), tof (goed) en mesjogge (gek).

Veel woorden worden gebruikt in Amsterdam, daar was vroeger, maar ook nu nog, een grote joodse gemeenschap. In de woordzoeker hieronder zijn er een heleboel verstopt. Kun jij ze allemaal vinden?

woordzoeker

m	e	i	e	r	e	m	u	k	o	m	p	o	n	e	m
m	e	r	o	p	j	i	l	o	u	l	o	e	n	e	m
b	s	t	v	s	t	e	n	n	i	s	m	a	k	e	n
m	o	e	p	i	e	t	s	j	e	s	t	m	j	m	k
l	e	l	n	a	o	h	e	u	e	e	d	a	s	e	o
e	m	h	l	o	j	t	o	i	g	o	j	j	s	s	o
t	a	s	c	e	s	c	h	l	e	m	i	e	l	j	s
o	z	e	s	o	b	p	e	m	o	s	l	m	h	o	j
b	z	j	c	o	o	o	a	g	j	i	e	a	e	g	e
e	e	a	e	i	r	g	o	k	s	o	f	z	l	g	r
d	l	g	g	e	d	e	i	s	d	h	o	u	d	e	n
l	m	e	k	e	i	t	s	j	l	n	j	m	b	e	e
e	g	e	t	e	i	s	e	m	e	t	s	b	t	g	p
t	p	l	e	i	t	e	i	p	f	f	a	t	e	l	p
o	s	i	r	e	m	s	n	i	o	g	a	i	i	j	a
h	s	e	j	a	b	o	k	t	j	j	n	e	a	k	g

Woorden die je moet zoeken:

bajes - bolleboos - gabber - gajes - gappen - gein - gedeisd houden - geteisem
goochem - hoteldebotel - jajem - jatten - joetje - jofel - kapsones - kift
kits - koosjer - lef - lou loene - majem - mazzel - meier - mesjogge - Mokum
penoze - pietsje - pleite - ponem - porem - schlemiel - sjoege - sjofel - smeris
smoes - sores - stennis maken - stiekem - tof

Een joetje was 10 gulden en een meier 100 gulden.

Joodse keuken

Koosjer

Het woord koosjer komt van het Hebreeuwse *kasjer* dat 'toegestaan' betekent. De koosjere keuken is gebaseerd op de regels van de Tora. Die bepalen wat je wel en niet mag eten en hoe je het voedsel moet bereiden. (De Tora is het eerste deel van de Hebreeuwse Bijbel. In de Tora staan verhalen en leefregels.)

Vlees van dieren die herkauwen en gespleten hoeven hebben, zoals koeien, schapen en geiten, is toegestaan als het op de juiste manier is geslacht. Gevogelte als kippen, eenden en ganzen zijn ook koosjer. En vis? Alleen vissen die schubben en vinnen hebben mag je volgens de Tora eten.

En dan heb je nog de regel dat 'je het bokje niet mag koken in de melk van zijn moeder'. In een koosjere keuken worden daarom serviesgoed, pannen en bestek voor vlees enerzijds en voor melkproducten anderzijds gescheiden gehouden.

De kleuren rood (vleeskost) en blauw (melkkost) helpen je daarbij.

Groenten, fruit, granen, peulvruchten, olijven, eieren en vis zijn geen vleeskost en geen melkkost. Dit voedsel wordt *parve*, neutrale kost, genoemd. *Parve* kan je bij vlees- en bij melkproducten eten. Soms wordt voor *parve* de kleur groen gebruikt.

Wat hoort waar?

Hieronder zie je plaatjes. In welk stuk van de keuken horen ze? Trek lijntjes. Geef eerst met een kleurtje of viltstift de rand van het stukje keuken de juiste kleur (rood, blauw of groen). Geef ook de lijntjes de juiste kleur. Zet een kruis door de dingen die de Joden NIET mogen eten.

garnaal

varken

koe

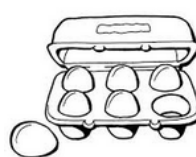
vis

gans

kip

varken

vleeskost

melkkost

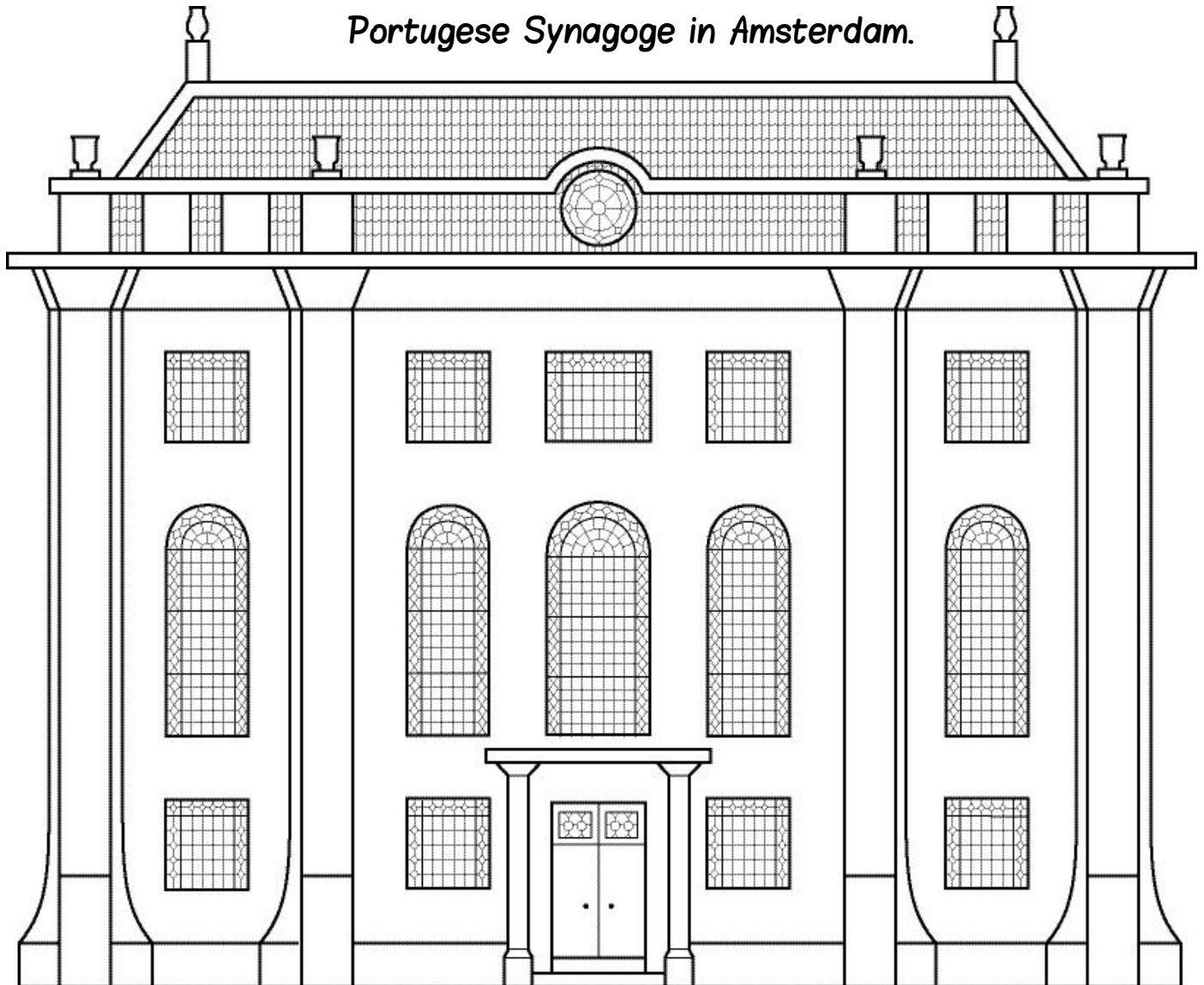

parve

kleurplaat

Portugese Synagoge in Amsterdam.

Aan het eind van de 15^e eeuw werden de joden in Spanje gedwongen om te vluchten. Ze moesten zich of katholiek laten dopen, of vertrekken.

Ze vluchtten eerst naar Portugal, maar toen het daar ook niet meer veilig was naar Antwerpen en tenslotte Amsterdam.

Daar bouwden ze van 1671 – 1675 aan de Portugese Synagoge. Als je de synagoge bezoekt, zul je zien, dat er sinds de bouw bijna niets aan veranderd is. Het interieur is nog bijna zoals in 1675. Er is geen verwarming en ook geen elektrische verlichting. Voor de verlichting worden ongeveer 1000 kaarsen gebruikt.

De synagoge is nog steeds als synagoge in gebruik. Dat is heel bijzonder! Alleen in Praag vind je nog een synagoge die ook zo oud is en ook nog als synagoge gebruikt wordt.

Een synagoge wordt vaak sjoel genoemd, naar het Duitse woord 'Schule' dat school betekent. Iedereen – joods en niet-joods – is er welkom.

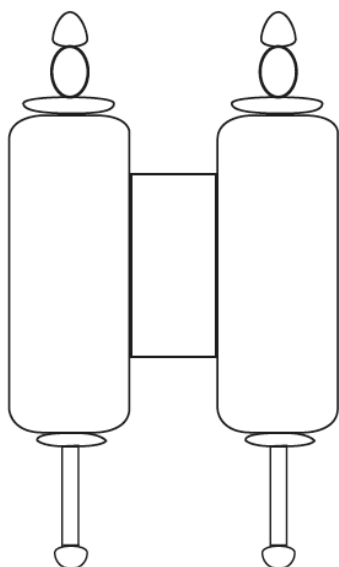
Tora

Wat is de Tora? De Tora (men schrijft ook wel Thora of Torah) is het eerste deel van de Hebreeuwse Bijbel (ook wel bekend als het Oude Testament).

In de Tora staan verhalen en leefregels. De verhalen gaan over hoe de wereld is geschapen, wie de eerste mensen waren en hoe het joodse volk is ontstaan.

De regels helpen om bewust te leven. Mensen hebben een richtlijn nodig om goed voor elkaar en daarmee goed voor de samenleving te kunnen zorgen.

Hoe je de leefregels in de praktijk brengt, wordt in speciale boeken uitgelegd door geleerden.

De Hebreeuws tekst van de Tora is met de hand geschreven op een rol perkament. Dit lijkt op papier maar het is gemaakt van dierenhuid.

Twee houten stokken houden het begin en het einde van de rol vast. Als een Tora-rol helemaal open ligt, is hij wel zestien meter lang.

De Tora heb je nooit uit. Als het laatste fragment wordt gelezen begin je meteen weer opnieuw. Die dag is het feest in de synagoge; er wordt zelfs gedanst met de Tora.

In de synagoge wordt de Tora in een speciale kast bewaard. De rol perkament is met een zachte wikkel bij elkaar gebonden. Daaroverheen draagt de Tora een fluwelen of mooi geborduurde mantel. Op de houten staven

komen twee siertorens te staan. De torens zijn vaak geïnspireerd op kerktorens of hebben de vorm van granaatappels. Bovenop de kast is vaak een afbeelding te zien van de stenen tafelen met de tien geboden.

minizoecker

h	l	e	g	e	r	f	e	e	l
e	t	l	e	b	j	i	b	h	g
b	s	n	h	n	s	l	a	r	e
r	e	y	e	e	e	d	r	s	u
e	n	o	n	m	l	t	o	s	i
e	o	b	e	a	a	i	h	o	d
u	o	l	e	a	g	k	t	l	j
w	s	i	e	r	t	o	r	e	n
s	r	o	l	l	e	n	g	e	e
n	e	l	a	h	r	e	v	e	p

10 woorden die ik gevonden heb:

- _____
- _____
- _____
- _____
- _____
- _____
- _____
- _____
- _____
- _____

Joodse kalender en feestdagen

Net als veel andere godsdiensten heeft ook het jodendom veel feesten.

Sommige van die feesten lijken op de feestdagen van de christenen, maar worden op een ander tijdstip in het jaar gevierd.

Dat komt, omdat de Hebreeuwse kalender 3761 jaar eerder is begonnen dan de christelijke jaartelling. Het jaar 2014 is bij de joden dus het jaar 5775.

Ook gebruiken de joden de maandkalender. Elke maand heeft $29\frac{1}{2}$ dag. Daardoor 'verschuift' een joods jaar steeds 11 dagen met een 'gewoon' jaar van 365 dagen.

Hieronder zie je een aantal jaartallen uit de joodse kalender, de christelijke kalender en belangrijke gebeurtenissen. Welke drie dingen horen bij elkaar?

christelijke kalender.	joodse kalender.	gebeurtenis.
33	5253	Oprichting van de Staat Israël.
1492	5763	De 1 ^e trein rijdt in Nederland.
1839	5709	Columbus ontdekt Amerika.
1948	3794	We gaan met de euro betalen.
2002	5600	Sterfjaar van Jezus.

Maar ander feestdagen zijn typisch joods. Op een aantal feesten zullen we later wat uitgebreider ingaan. Hieronder vind je de namen van de feesten:

Rosj Hasjana – Soekot – Simchat Tora – Jom Kipoer – Chanoeka – Pesach
Sjavoeot – Poeriem.

husselwoorden

Maar nu als

Los de husselwoorden op. Staat er een cijfer bij? Vul de letter onderin in.

CEAHPS	<div><div></div><div></div><div></div><div></div><div></div><div></div></div> 1	JOEVOSAT	<div><div></div><div></div><div></div><div></div><div></div><div></div><div></div><div></div></div> 10 3	
KOESOT	<div><div></div><div></div><div></div><div></div><div></div><div></div></div> 5	SOJR AJANHAS	<div><div></div><div></div><div></div><div></div></div> 9	<div><div></div><div></div><div></div><div></div><div></div><div></div><div></div><div></div></div>
REIPEOM	<div><div></div><div></div><div></div><div></div><div></div><div></div><div></div></div> 2	TACSIHM TROA	<div><div></div><div></div><div></div><div></div><div></div><div></div><div></div></div> 6 8	<div><div></div><div></div><div></div><div></div></div>
CHKA.ANOE	<div><div></div><div></div><div></div><div></div><div></div><div></div><div></div><div></div></div> 4	MOJ KOEPIR	<div><div></div><div></div><div></div></div> 7	<div><div></div><div></div><div></div><div></div><div></div><div></div><div></div><div></div></div>

<div><div>B</div><div></div><div></div></div> 1 2	<div><div></div><div>F</div><div></div></div> 3	<div><div>B</div><div></div><div></div></div> 4 5	<div><div></div><div></div><div></div><div></div><div></div><div></div><div></div><div></div></div> 6 7 8 9 10
--	--	--	---

Ook dit is een hele grote feestdag, speciaal voor joodse jongens en meisjes.

Bar en Bat Mitswa

Bar of Bat mitswa

Als joods kind word je op je twaalfde (meisjes) of dertiende (jongens) als volwassen beschouwd. Vanaf dat moment ben je verantwoordelijk voor wat je doet. Dit wordt vaak gevierd in de synagoge en het feest heet bar (voor jongens) of bat (voor meisjes) mitswa.

Hoe wordt bar/bat mitswa gevierd?

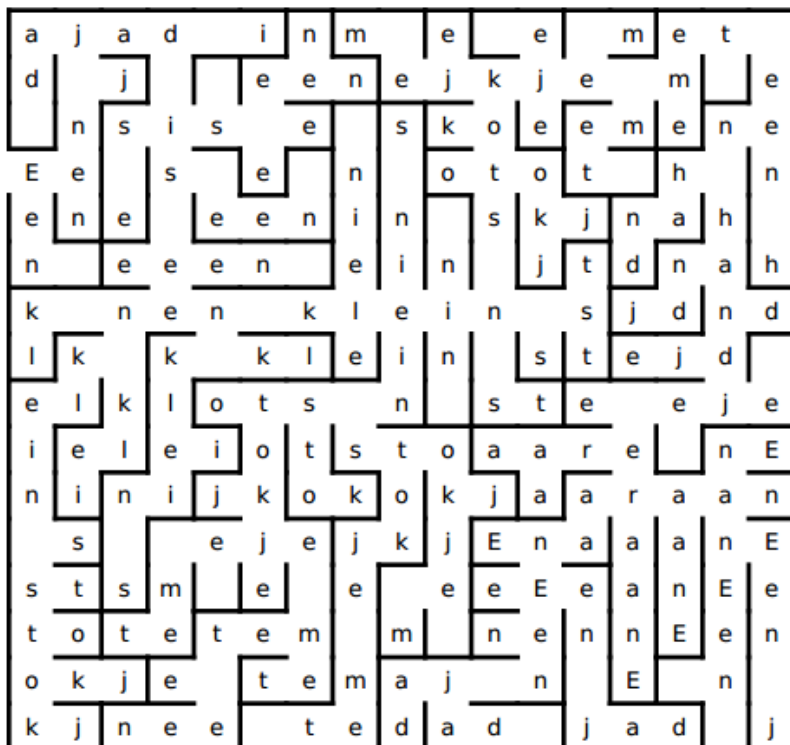
Voor het zover is heb je al veel moeten leren: thuis en op joodse les heb je het lezen en zingen uit de Tora geoefend. Op de feestelijke dag zelf sta je als jongen voor het eerst dichtbij de Tora. Met het gebedskleed om en een jad * in de hand zing je een stukje uit de Tora. Als meisje mag je niet in alle synagogen uit de Tora lezen; wel spreek je altijd een speciaal gebed uit. In beide gevallen zegt de rabbijn na afloop:

“Opdat God goed op je zal passen en je een gelukkig leven zal hebben”.

Voor deze belangrijke dag wil je natuurlijk je vrienden en vriendinnen uitnodigen. Wie weet komt je familie uit het buitenland ook. Na afloop van de dienst in de synagoge is het feest en natuurlijk krijg je cadeaus.

Er zijn ook joodse families die de bar of bat mitswa van hun kinderen niet in de synagoge vieren, omdat ze niet religieus zijn. Toch blijft bar of bat mitswa ook voor hen een bijzondere verjaardag, die gevierd wordt met een groot feest.

* ----- . Hiermee wijs je tekst in de Tora aan. Die mag je namelijk niet zomaar met je handen aanraken.

woordendoolhof

Zoek de weg door het doolhof.
Dan weet je meteen wat een jad is.

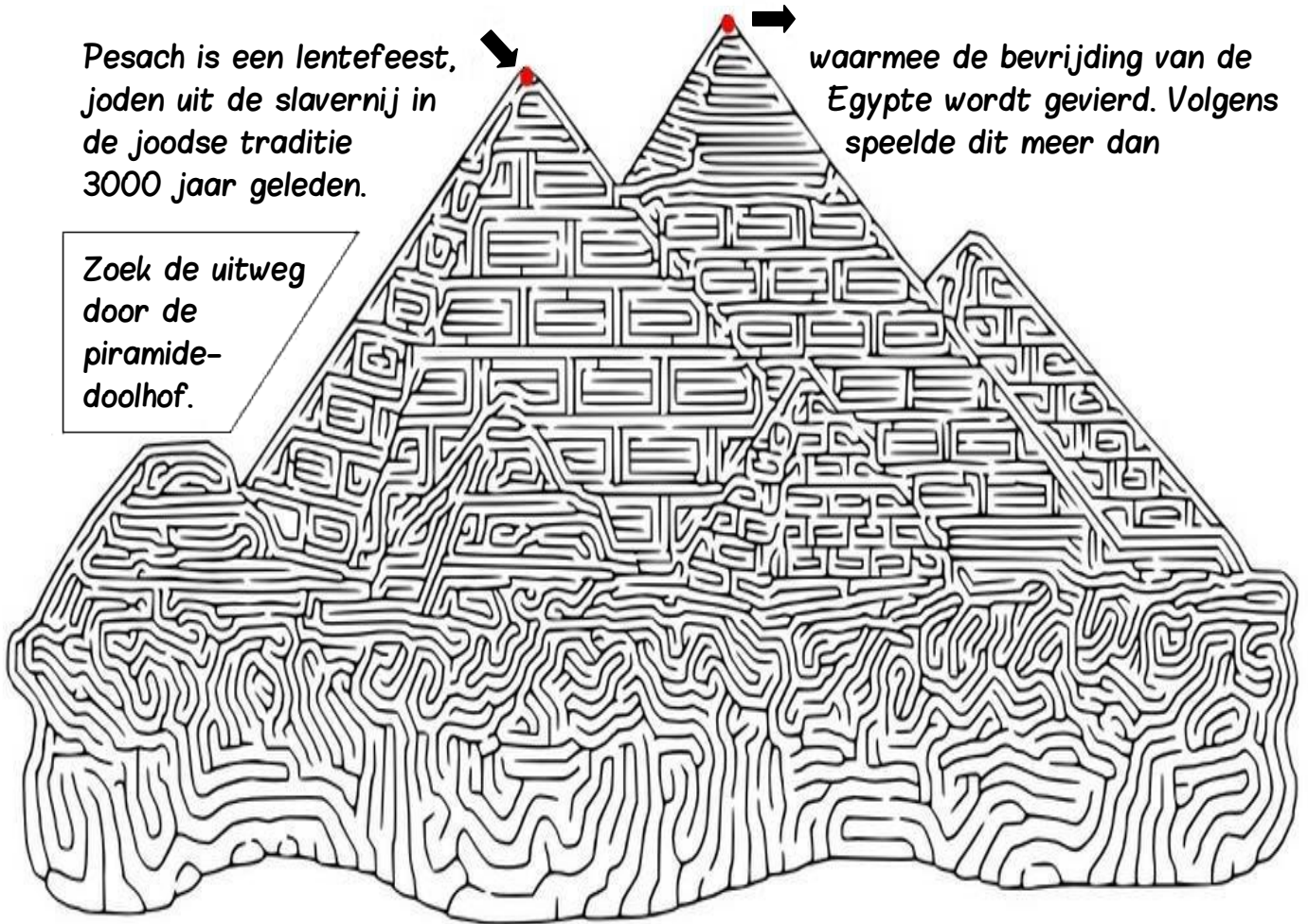

Pesach

Pesach is een lentefeest, joden uit de slavernij in de joodse traditie 3000 jaar geleden.

waarmee de bevrijding van de Egypte wordt gevierd. Volgens speelde dit meer dan

Zoek de uitweg door de piramide-doolhof.

Hoe wordt Pesach gevierd?

Voordat Pesach begint, wordt het hele huis schoongemaakt. Alles wat brood is of daarop lijkt, wordt weggehaald. In brood zit gist, om het deeg te laten rijzen. Aangezien de joden, toen zij snel uit Egypte wilden weggaan, geen tijd hadden om hun brood te laten rijzen, namen zij platte, ongerezen broden mee: matzes.

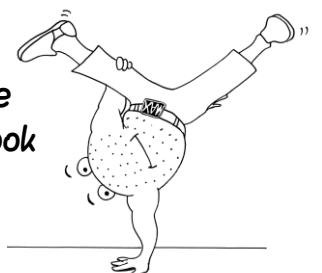
Die matzes worden nu met Pesach gegeten ter herinnering aan de vlucht uit Egypte. Het echte feest begint op de sederavond, de avond voor Pesach.

Op de sederavond komt de hele familie bij elkaar om een bijzondere maaltijd te eten en te luisteren naar het verhaal over de uittocht uit Egypte.

Op een speciale sederschotel liggen verschillende etenswaren, die allemaal een symbolische betekenis hebben.

Zo ligt er mierikswortel op. Mierikswortel, ook wel bitterkruid genoemd, is heel scherp en bitter van smaak en doet daardoor denken aan de bittere tijden van de joden in Egypte. Op tafel ligt ook een speciaal boek, de hagada. Hierin staat het verhaal van de uittocht uit Egypte en de liedjes die op sederavond gezongen worden.

Ieder jaar met Pesach denk je na over onderdrukking en vier je vrijheid. En dan gaat het niet alleen om je eigen vrijheid maar ook om de vrijheid van alle mensen in de hele wereld.

Rosj Hasjana

Joods Nieuwjaar

De Hebreeuwse naam voor Joods Nieuwjaar is Rosj Hasjana.

Dit valt niet op 1 januari, maar in september of oktober, omdat de joodse kalender anders is dan de kalender die we het meest in Nederland gebruiken.

Rosj Hasjana herinnert ons eraan hoe God de wereld heeft gemaakt.

Je zou het de verjaardag van de aarde kunnen noemen.

Hoe wordt Rosj Hasjana gevierd?

Zoals alle joodse feesten begint Rosj Hasjana op de vooravond. Tijdens de maaltijd of in de synagoge eet je een stukje appel dat in de honing is gedoopt.

Daarmee wens je elkaar een goed en zoet jaar toe.

Maar deze verjaardag heeft ook een serieuze kant. In een bijzondere dienst in de synagoge wordt er op de hoorn van een ram geblazen, meestal 100 tonen. De hoorn, in het Hebreeuws sjofar genaamd, geeft een heel scherp geluid.

"Word wakker, let op", willen de tonen zeggen.

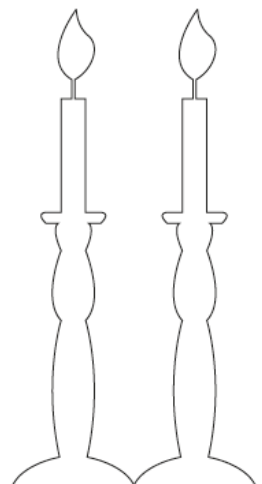
Je wordt eigenlijk opgeroepen om naar jezelf te kijken: hoe heb ik het afgelopen jaar geleefd, wat ging goed en wat niet, hoe heb ik me gedragen, hoe wil ik verder?

Tien dagen lang heb je daarna de tijd om dingen goed te maken als je vindt dat je iets fout hebt gedaan, en dan is het Grote Verzoendag.

kleurplaat

Kleur de kleurplaat
mooi in.

Jom Kipoer

Grote Verzoendag wordt in het Hebreeuws Jom Kipoer genoemd.

Dit is een hele belangrijke dag in het joodse jaar.

Je maakt – na een periode van terugkijken op het oude jaar – de afspraak het volgende jaar beter op jezelf en de wereld te passen.

Hoe wordt Jom Kipoer gevierd?

Op Jom Kipoer komt iedereen die dat wil bij elkaar in de synagoge.

Op deze dag wordt gevast. Door niets te eten en te drinken kun je je goed concentreren op de dingen waar je mogelijk spijt van hebt en die je vanaf het komende jaar anders wilt gaan doen. Je verzoent je met jezelf, de mensen om je heen en uiteindelijk met God.

Aan het einde van deze lange dag wordt er in de synagoge één keer een lange toon op de ramshoorn geblazen. De meeste mensen voelen zich opgelucht en kunnen weer fris aan het nieuwe jaar beginnen.

Beter op de wereld passen . . . Op welke manier (en) zou jij dat kunnen doen? Schrijf dat hieronder op en maak er een kleine tekening bij.

<hr/>	
	<hr/>
	<hr/>
	<hr/>
	<hr/>
	<hr/>
	<hr/>
	<hr/>
	<hr/>
	<hr/>
	<hr/>
<hr/>	
<hr/>	
<hr/>	
<hr/>	
<hr/>	
<hr/>	
<hr/>	
<hr/>	
<hr/>	

Chanoeka

Ongeveer driehonderd jaar voor de gewone jaartelling waren de Syriërs de baas over Israël. Van hen mochten joden niet uit de Tora leren, geen sabbat vieren en de Tempel niet meer gebruiken. De joden kwamen in opstand en zij konden na een langdurige strijd hun gewoonten weer voortzetten. Ze herstelden de schade die de Syriërs aan de Tempel hadden toegebracht en wilden daarna de Tempelkandelaar aansteken. Ze vonden nog één kruikje speciale olie, dat genoeg was om de kandelaar één dag te laten branden. Maar er gebeurde een wonder. De kandelaar bleef acht dagen branden, en dat was precies zo lang als het feest geduurd had toen de Tempel voor het eerst werd ingewijd.

Hoe wordt Chanoeka nu gevierd?

Nu vieren we nog steeds acht dagen lang Chanoeka. Iedere avond van het feest wordt er een extra kaarsje aangestoken in een negen-armige kandelaar; op de eerste avond één kaarsje, op de tweede avond twee kaarsjes, enzovoorts, zodat op de achtste avond alle kaarsjes branden. Waarom heeft de kandelaar dan negen 'armen'? Acht kaarsjes of oliepitjes zijn bedoeld voor de acht dagen van het feest en met het negende kaarsje – de dienaar – worden de andere kaarsjes aangestoken. Tijdens Chanoeka wordt er ook een speciaal spel gespeeld met een tolletje en geef je elkaar cadeautjes. Happy Chanoeka!

Hoe speel je Dreidel?

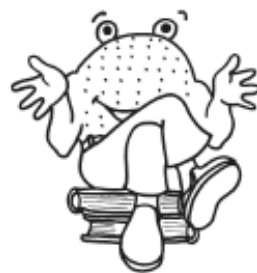
Je speelt het spel met een voorraadje van bijvoorbeeld rozijnen. Iedere speler krijgt evenveel rozijnen en doet daarvan een gelijke hoeveelheid in een pot. Dan laat je om de beurt de dreidel snel ronddraaien. Als die op de ג valt, krijg je de hele pot. Als het op de ה is, krijg je de helft van de pot. Als het de נ is krijg je niets. En als het de ש is moet je een rozijntje in de pot doen.

De letters zijn Hebreeuws maar de woorden lijken wel Duits... Hoe dat kan? Er is ook een joodse taal die in Europa werd gesproken, het Jiddisj, en veel woorden uit die taal komen uit het Duits maar schrijf je met Hebreeuwse letters.

ג	Gimel	'gantz' in het Jiddisj,	betekent 'heel'
ה	Hé	'halb' in het Jiddisj,	betekent 'half'
נ	Nun	'nisht' in het Jiddisj,	betekent 'niets'
ש	Sjin	'shtel' in het Jiddisj,	betekent, 'leg in'

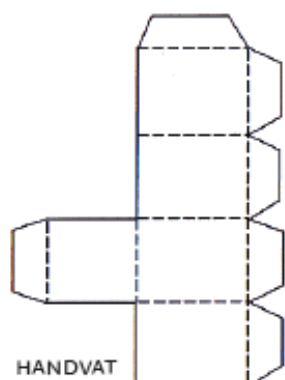

Informatie feesten: spreekbeurtpakket van het <http://www.jhmkindermuseum.nl>

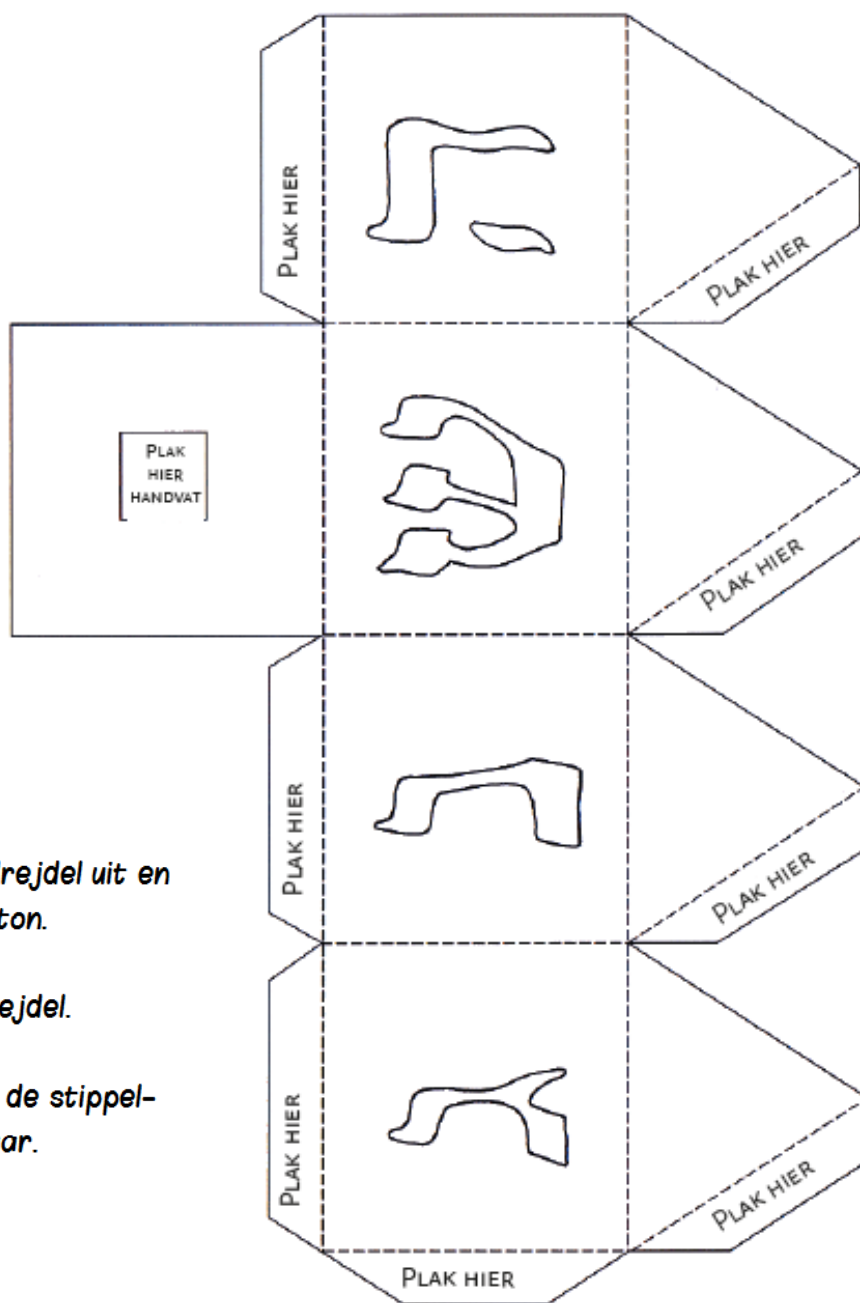

Wat heb je nodig?

- stevig karton
- een schaar
- lijm
- kleurpotloden of stiften

- *Knip de vorm van de dreijdel uit en plak het op stevig karton.*
- *Kleur en versier de dreijdel.*
- *Vouw de dreijdel langs de stippellijnen en plak aan elkaar.*

joods historisch museum
jhm kindermuseum
portugese synagoge
hollandsche schouwburg

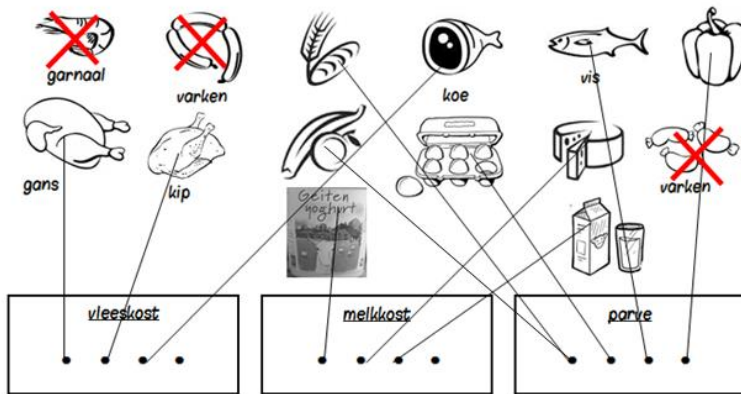
**joods
cultureel
kwartier**
jewish cultural quarter

Wil je nog meer weten over het Jodendom? Het Joods Cultureel Kwartier in Amsterdam biedt leuke rondleidingen en educatieve programma's voor alle leeftijden. Voor meer informatie ga je naar www.joodscultureelkwartier.nl

Afbeeldingen: Studio Ram Katzir

oplossingen

Joodse keuken:

Minizoeker:

Tora – rollen – synagoge
 Hebreeuws – joods
 Leefregel – Bijbel
 perkament – siertoren
 verhalen

joodse kalender:

Christelijke kalender.	Joodse kalender.	Gebeurtenis.
33	5253	Oprichting van de Staat Israël.
1492	5763	De 1 ^e trein rijdt in Nederland.
1839	5709	Columbus ontdekt Amerika.
1948	3794	We gaan met de euro betalen.
2002	5600	Sterfjaar van Jezus.

Husselwoorden:

Pesach
 Soekot
 Poeriem
 Chanoeka
 Sjavoet
 Rosj Hasjana
 Simchat Tora
 Jom Kipoer

Oplossing: Bar of Bat Mitswa

Woordendoelhof:

Een jad is een klein stokje met een handje eraan.

